

Asia: VN/30248/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi vankeuslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset kommentit esityksestä

-

Yleiset kommentit esityksen tavoitteista

-

Toiminta vakavissa yhteiskunnallisissa häiriötilanteissa / vankiloiden toiminta

-

Toiminta vakavissa yhteiskunnallisissa häiriötilanteissa / yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpano

-

Vankiloita koskeva sääntely, esim. vankilan alueen määrittely

-

Vankilan osastoja koskeva sääntely / tehostetun valvonnan osastot

-

Vankilan osastoja koskeva sääntely / sopimusosastot

-

Lakia alemmat säädökset ja määräykset

-

Rikosseuraamuslaitoksen valvontatoimivaltuudet

-

Rahan ja muiden maksuvälineiden käyttö vankilassa

-

Vankilasta vapautuvan vangin kuljettaminen tahdosta riippumattomaan hoitoon

-

Vangeille myönnettävät poistumisluvat

-

Hoitoon pääsystä ajankohdasta ilmoittaminen

-

Sijoittaminen vankilan ulkopuoliseen laitokseen / aikuiset vangit

-

Sijoittaminen vankilan ulkopuoliseen laitokseen / alle 18-vuotiaat vangit

Lapsiasiavaltuutettu on lausunut vankeuslain muutoksista sekä helmikuussa 2025 että kesäkuussa 2025.(1) Nyt käsillä olevan luonnoksen hallituksen esitykseksi osalta lapsiasiavaltuutettu arvioi etenkin sitä, miten siinä on käsitelty lastensuojelulain ja vankeuslain suhdetta, toteutettu lapsivaikutusten arviointia, tarkasteltu alaikäisten sijoittamista avolaitoksiin sekä tarkasteltu tutkintavankeudessa olevan lapsen sijoittamista ulkopuoliseen laitokseen.

Lastensuojelulain ja vankeuslain liitynnät

Lapsiasiavaltuutettu pitää erinomaisena, että alaikäisten vankien sijoittamista vankilan ulkopuolelle edistetään ja sen edellytyksiä selkiytetään. YK:n kidutuksen vastaisen työn erityisraportoijanakin toiminut ja YK:n yleiskokoukselle vapautensa menettäneiden lasten tilanteesta raportoinut Manfred Nowak on vastannut lapsiasiavaltuutetulle vuonna 2021 kysymykseen siitä, mitä Suomessa voitaisiin tehdä alaikäisten vankien aseman parantamiseksi, sillä käytännössä heitä uhkaa nykyisissä vankilaoloissa eristys, kun heidät erotetaan aikuisista vangeista. Nowakin vastaus oli yksiselitteinen: hän suositteli ensisijaisesti muita vaihtoehtoja kuin vankeutta (esim. nuorisorangaistusta), toissijaisesti sijoittamista vankilan ulkopuolelle esimerkiksi lastensuojelulaitokseen ja vasta kolmanneksi sijoittamista nuortenosastoille, joiden maksimi-ikä olisi 21.(2)

Esitysluonnoksessa esitetään kiitettävän selkeästi, miten vastuut jakautuvat sijoitettaessa alaikäinen vanki lastensuojelulaitokseen (s. 64). Lapsiasiavaltuutettu pitää erinomaisena, että ennen lakimuutosten voimaantuloa Rikosseuraamuslaitokselle ja lastensuojeluviranomaisille laaditaan yhteinen ohjeistus alle 18-vuotiaan vangin lastensuojelulaitossijoituksen toimeenpanon tueksi (s. 139). Esitysluonnoksessa todetaan, että sijoitus tehtäisiin, mikäli se olisi alle 18-vuotiaan edun mukaista (s. 64). Lapsiasiavaltuutettu pitää lapsen edun huomioimista myönteisenä, mutta tuo esiin seuraavat näkökulmat lastensuojelulain ja vankeuslain liittymäpinnasta.

Lapsiasiavaltuutettu pitää ongelmallisena lastensuojelulain 40 §:ään esitetyn kolmannen momentin muotoilua, jonka mukaan ”alle 18-vuotias vanki voidaan 1 ja 2 momentissa säädetyin edellytyksin sijoittaa lastensuojelulaitokseen.” Käytännössä etenkin 2 momentissa säädetyt edellytykset ovat lapsiasiavaltuutetun käsityksen mukaan tähänkin asti saattaneet estää alaikäisen vangin sijoittamisen lastensuojelulaitokseen, mikäli lastensuojelun sosiaalityöntekijät arvioivat, että huostaanoton ja sijaishuoltoon sijoittamisen kriteerit eivät kaikilta osin täyty. Lastensuojelulain 40 §:n 1 ja 2 momenteissa edellytetään, että:

Lapsi on otettava hyvinvointialueen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos: (8.7.2022/610)

1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai

2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään.

Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos:

1) 7 luvussa tarkoitettut toimet eivät olisi lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi; ja

2) sijaishuollon arvioidaan olevan 4 §:n mukaisesti lapsen edun mukaista.

Kun alaikäinen syyllistyy niin vakavaan rikokseen, että hänet tuomitaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen, lastensuojelulain 40 §:n ensimmäisen momentin 2. kohta täyttyy, sillä lapsi on vaarantanut vakavasti terveyttään ja kehitystään tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon. Ongelma muodostuukin lastensuojelulain 40 §:n 2 momentista, jonka mukaan huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan ryhtyä vain, jos luvussa 7 tarkoitettut (ts. avohuollon) toimet eivät ole lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi, ja että sijaishuollon arvioidaan olevan lastensuojelulain 4 §:n mukaisesti lapsen edun mukaista. Arkijärjen mukaan avohuollon tukitoimet eivät ole vankilaympäristössä mahdollisia, mutta käytännössä sosiaalityöntekijä ei välttämättä arvioi olosuhteita suhteessa tulevaan vankilaympäristöön, vaan päätöshetkellä vallitsevaan lapsen kasvuympäristöön.

Vankilaan tuomituista alaikäisistä osa on sellaisia, että lastensuojelun arvion mukaan heitä voitaisiin hyvinkin auttaa avohuollon tukitoimenpitein. Heillä ei siis välttämättä ole taustallaan vahingollisia kasvuolosuhteita tai aiempaa ongelmakäyttäytymistä, vaan rikos on ollut yksittäinen tapahtuma lapsen elämässä. Tällöin lapsi saattaa tulla lastensuojelun tietoon vasta rangaistuksen saatuaan ja olla lastensuojelulle aivan uusi asiakas, jonka lastensuojelun tarvetta aletaan arvioida sen hetkessä tilanteessa. Käytännössä sosiaalityöntekijä joutuu esityksen mukaan arvioimaan, olisivatko avohuollon tukitoimenpiteet sopivia, mahdollisia tai riittäviä lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi. Jos ne olisivat, huostaanottoon ei voisi ryhtyä. Lisäksi edellytys lapsen edun toteutumisesta 4 §:n mukaisesti voi muodostua ongelmaksi, jos sosiaalityön arvio tehdään suhteessa lapsen vallitseviin kasvuolosuhteisiin – ei suhteessa vankilaolosuhteisiin. Käytännössä on riski, että moitteettomista olosuhteista tullut hyvin käyttäytyvä alaikäinen rikoksentekijä ei täytä

huostaanoton ja sijaishuoltoon sijoittamisen kriteerejä ja joutuu siksi eriarvoiseen asemaan niiden alaikäisten vankien kanssa, joilta löytyy esimerkiksi aiempaa lastensuojelun asiakastaustaa.

Lapsiasiavaltuutettu katsookin, että esitetty viittaus lastensuojelulain 40 §:n 2 momentin 1. kohtaan tulisi poistaa, sillä käytännössä sosiaalityöntekijä ei lapsen ollessa tuomittu vankeusrangaistukseen voisi käyttää avohuollon tukitoimenpiteitä, olivat ne kuinka sopivia, mahdollisia tai riittäviä tahansa, jolloin niiden arvioinnista tulee täysin teoreettinen tehtävä. Vaihtoehtoisesti tulisi selventää, että avohuollon tukitoimenpiteiden sopivuus ja mahdollisuus täytyy arvioida suhteessa vankilaolosuhteisiin – ei vallitseviin kasvuolosuhteisiin. Lisäksi perusteluissa tulisi kiinnittää huomiota siihen, että 40 §:n 2. kohdan mukaista lapsen etua arvioidaan suhteessa vankilaolosuhteisiin – ei vallitseviin kasvuolosuhteisiin.

Lisäksi lapsiasiavaltuutettu kiinnittää huomiota rahoitusta koskevaan kohtaan (s. 64), Hallituksen esityksessä esitetään, että ”ulkopuolisesta laitossijoituksesta aiheutuvat kustannukset maksettaisiin valtion varoista. Säännös ei muuttaisi nykytilaa, vaan olisi sitä selventävä. Selvyyden vuoksi lastensuojelulakiin säädettäisiin asiasta viittaussäännös vankeuslakiin”. Esityksessä ei täsmennetä, koskeeko tämä myös huostaanotosta seuraavia jälkihuollon kustannuksia. Nykyisessä taloustilanteessa on otettava huomioon sellainenkin mahdollisuus, että tällaiset kustannukset saattavat vähentää hyvinvointialueiden halukkuutta sijoittaa alaikäisiä vankeja lastensuojelulaitokseen.

Lapsiasiavaltuutettu kiinnittää vielä oikeusministeriön huomiota siihen, että jatkovalmistelussa huomioidaan tilanteet, joissa lapsi tai huoltaja mahdollisesti vastustaa sijoitusta ja asia siirtyy hallinto-oikeuden ratkaistavaksi.

Lapsivaikutusten arviointi

Lapsiasiavaltuutettu kiittää siitä, että esitykseen on lisätty lapsivaikutuksen arviointia (s. 69-70). Esitysluonnoksessa painotetaan kiitettävästi alaikäisen erityisasemaa ja tuodaan esiin YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommenttia lapsen oikeuksista rikosoikeusjärjestelmässä. Kun kyseessä kuitenkin on nykytilaa selkeyttävä sääntely, joka ei varsinaisesti muuta oikeustilaa, jää jokseenkin epäselväksi, miksi ehdotettu sääntely parantaa alaikäisten asemaa (s. 69).

On kuitenkin ehdottoman myönteistä, että sääntelyä ja vastuita alaikäisten vankien sijoittamisesta lastensuojelulaitokseen selkiytetään. Niin ikään on myönteistä, että esitysluonnoksessa tuodaan esiin myös muiden sijoitettujen lasten etu (s. 39, 70). Lapsiasiavaltuutettu onkin sääntelyn aiemmassa vaiheessa muistuttanut, että esimerkiksi lastensuojelulain uudistuksen yhteydessä kuullut lapset ovat todenneet, että ”rikoksia tekeviä lapsia ei tulisi sijoittaa samaan asuinyksikköön”.(2) Lisäksi on oletettavaa, että lastensuojelussa esiintyvät haasteet löytää lapsen

tarpeita vastaava sijoituspaikka(4) koskevat myös rikokseen syyllistyneen lapsen sijoittamista lastensuojelulaitokseen.

Avolaitoskelpoiset lapset

Lapsiasiavaltuutettu piti eduskunnan lakivaliokunnalle kesällä 2025 antamassaan lausunnossa tärkeänä, että jatkovalmistelussa olisi tarkasteltu alaikäisten sijoittamista avolaitoksiin (muut kuin lastensuojelulaitokset). Nyt käsillä olevasta esitysluonnoksesta käy ilmi, että muutamia alaikäisiä on ollut sijoitettuna avolaitoksiin valvotun koevapauden ajaksi (s. 37). Koska alaikäisten vankeustuomiot ovat yleensä kokonaisuudessaan lyhyitä, on lapsiasiavaltuutettu jokseenkin eri mieltä siitä, että valvottu koevapaus eroaisi kestopensa vuoksi merkittävästi ulkopuolisesta laitossijoituksesta (s. 37). Esitysluonnoksessa ei avata, onko näissä tapauksissa onnistuttu toteuttamaan avolaitoksessa olo siten, että alaikäisen oikeus suojeluun ja erillään pitoon on turvattu. Suojelu sekä erillään pito ovat kuitenkin syitä, joiden perusteella ”lastensuojelulaitos olisi avolaitosta parempi ratkaisu sellaisille alaikäisille vangeille, jotka aidosti voitaisiin sijoittaa avolaitokseen” (s. 39). Lapsiasiavaltuutettu toistaa näkemyksensä, että avolaitossijoituksen mahdollisuus olisi avolaitoskelpoiselle lapselle, jonka sijoittaminen lastensuojelulaitokseen ei ole mahdollista, merkittävää muun ohella koulunkäynnin turvaamiseksi. Ks. teksti ylempänä lastensuojelulain 40 §:n edellytysten täyttymisestä.

Tutkintavankien sijoittaminen ulkopuoliseen laitokseen

Lapsiasiavaltuutettu pitää valitettavana, että valmistelussa ei ole selvitetty alaikäisten tutkintavankien sijoittamista ulkopuoliseen laitokseen. Kuten esitysluonnoksessa (s. 40) ja lapsiasiavaltuutetun aiemmissa lausunnoissa todetaan, on tilanteita, jolloin alaikäisen tutkintavankeus on tarpeen. Esitysluonnoksessa todetaan valmistelussa arvioidun, että ”tehostetun matkustuskiellon tulisi olla ensisijainen tutkintavankeuteen nähden silloin, kun tehostetun matkustuskiellon edellytykset täyttyvät”, ja että ”ellei alaikäisen rikoksesta epäillyn määrääminen tehostettuun matkustuskieltoon ole mahdollista, vaan hänet täytyy vangita, myöskään edellytykset lastensuojelulaitossijoitukselle eivät täyty” (s. 40). Em. arviointien perusteita ei esitysluonnoksessa avata.

Tehostetun matkustuskiellon tulisi myös lapsiasiavaltuutetun mielestä olla ensisijainen pakkokeino suhteessa tutkintavankeuteen. Esitysluonnoksesta ei kuitenkaan käy ilmi, mikä tilastotietojen valossa on tosiasiallinen tilanne eri pakkokeinojen välillä. Vuodelta 2020 olevan tiedon perusteella esimerkiksi tehostettu matkustuskielto ei ole ollut laajalti käytössä.(5) Vuodelta 2024 saatavilla olevan tiedon perusteella voidaan todeta, että ylipäätään tutkintavankien määrät ovat kasvaneet aiempiin vuosiin verrattuna huomattavasti ja 15-17 -vuotiaiden osalta noin kaksinkertaistuneet vuodesta 2020.(6)

Esitysluonnoksen perusteella jää epäselväksi, miksei tutkintavankeihin voitaisi soveltaa lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä. Niiden kuitenkin todetaan soveltuvan lastensuojelulaitokseen sijoitettaviin vankeustuomiota suorittaviin alaikäisiin: ”poistumislupaa ei voitaisi kuitenkaan myöntää alle 18-vuotiaalle lastensuojelulaitokseen sijoitetulle vangille, koska liikkumisoikeutta voidaan sijaishuollossa rajoittaa lastensuojelulain 11 luvun säännösten nojalla” (s. 64).

Lapsiasiavaltuutettu on lukuisia kertoja ilmaissut huolensa siitä, kuinka alaikäisten vankien pääsystä opetuksen pariin on suuria haasteita ja edellyttänyt muutoksia sääntelyyn ja toimintatapoihin, jotta lasten sivistyksellisten oikeuksien toteutuminen voidaan turvata. Myös nyt käsillä olevasta esitysluonnoksesta saa käsityksen, että vapaudenmenetykselle vaihtoehtoisia pakkokeinoja tai ulkopuolista laitossijoitusta tulee suosia juuri koulunkäynnin mahdollistavan luonteensa vuoksi (s. 40, 70). Onkin tulkittavissa, että alaikäisten vankien koulunkäyntiin liittyvät haasteet tunnistetaan hyvin. Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että sivistykselliset oikeudet tulee turvata riippumatta lapsen vapaudenmenetyksen perusteesta ja sijoituspaikasta. YK:n lapsen oikeuksien komitea on viimeisimmissä Suomea koskevissa loppupäätelmissään ilmaissut huolensa opetuksen puutteesta ja laadusta vankiloissa(7) ja yleisesti ottaen painottanut vaihtoehtojen etsimistä vapaudenmenetyksille sekä vapautensa menettäneiden lasten pääsyä opetukseen useissa yhteyksissä.(8) Lapsiasiavaltuutetun käsitys kuitenkin on, etteivät vapautensa menettäneiden alaikäisten koulunkäyntimahdollisuudet ole merkittävästi parantuneet vankiloissa.(9)

Avolaitokseen sijoittamisen puolesta puhuvat myös Tanskassa tehdyt tutkimuslöydökset, jotka osoittavat, että valvontarangaistus vangitsemisen sijaan on yhteydessä parempiin oppimistuloksiin ja nuoria rikoksentekejiä rehabilitoivampaa.(10) Kuten lapsiasiavaltuutettu on aiemmissa lausunnoissaan tuonut esille, on Tanskassa tapana sijoittaa sekä valtaosa alaikäisistä tutkintavangeista(11) että myös vakaviin rikoksiin syyllistyneistä(12) lastensuojelulaitokseen.

Sivistyksellisten oikeuksien lisäksi on huomioitava, että lastensuojelulaitokseen sijoittaminen voisi lastensuojelulain nojalla tehtävistä rajoituksista huolimatta olla vähemmän rajoittava kokonaisratkaisu tutkintavankeuden sijasta. Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa, että esimerkiksi samaan rikoskokonaisuuteen liittyvien lasten erilläänpito toisistaan voi vankilaolosuhteissa johtaa rajuihin eristystoimiin, sillä alaikäisille tutkintavangeille sopivia vankiloita on vain muutama. Tämä on tunnistettu esitysluonnoksessa yleisesti (s. 39: ”kaikkia alaikäisiä vankeja ei voida sijoittaa asumaan toistensa kanssa samaan laitokseen eikä aina edes yhteiseen toimintaan”), mutta asiaa ei tarkastella tutkintavankeudessa olevien lasten kannalta.

Edellä todetun perusteella lapsiasiavaltuutettu katsoo, että esitysluonnoksen perusteluissa on havaittavissa jonkin verran aukkoja, joita tulisi jatkovalmistelussa täsmentää. Yhtäältä esimerkiksi tehostettua matkustuskieltoa pidetään ensisijaisena pakkokeinona, mutta toisaalta esitysluonnoksessa ei tarkastella sitä, miksi sen soveltaminen ei käytännössä näyttäisi olevan laajaa. Samoin johtopäätös siitä, ettei lastensuojelulaitokseen sijoittaminen olisi mahdollista tilanteissa, joissa matkustuskieltoa ei voida käyttää, jää ilman johdonmukaisia perusteluja. Lisäksi jää epäselväksi, miksi lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä ei voitaisi soveltaa

tutkintavankien osalta, vaikka niitä pidetään mahdollisina alaikäisten vankeusrangaistusta suorittavien kohdalla. Lapsiasiavaltuutettu toivoo, että näihin seikkoihin kiinnitetään huomiota jatkovalmistelussa.

- (1) Ks. Lapsiasia-valtuutetun lausunto oikeus-ministeriölle luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle vankeus-lain, tutkintavankeus-lain ja puolustustila-lain 9 §:n 4 momentin muuttamisesta (LAPS/164/2024, 6.2.2025) ja lapsiasia-valtuutetun lausunto edus-kunnan laki-valiokunnalle hallituksen esityksestä edus-kunnalle laeiksi vankeus-lain, tutkintavankeus-lain ja puolustustila-lain 9 §:n muuttamisesta HE 53/2025 vp (LAPS/70/2025, 6.6.2025).
- (2) Ks. myös: Report of the Independent Expert leading the United Nations global study on children deprived of liberty, 2019, UN doc. A/74/136.
- (3) Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi HE 149/2025 vp, s. 77.
- (4) Ks. Eriksson, Pia & Korhonen, Päivi: ”Kiitos kun pidätte huolta, että asiat olisi minulla hyvin” Kysy ja kuuntele -hankkeen loppuraportti, Raportti 3/2022, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL, 2022.
- (5) Ks. Korhonen, Päivi: ”Alaikäisten vankien ja muiden vakavilla rikoksilla oireilevien nuorten asema palvelujärjestelmässä: Tilannekuva sote-ammattilaisten näkökulmasta”, Terveiden ja hyvinvoinninlaitos THL, 2022, s. 11. Saatavilla: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-899-6>.
- (6) Ks. Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2024, ISSN 2242-6957, s. 24.
- (7) YK:n lapsen oikeuksien komitean Suomen 5. ja 6. määräaikaisraporttia koskevat loppupäätelmät (CRC/C/FIN/CO/5-6), kohdat 40 (d) ja 41 (f).
- (8) Ks. esim: CRC/C/NOR/CO/7, kohta 41 (b), CRC/C/PAK/CO/6-7, kohta 47 (k), CRC/C/RUS/CO/6-7, kohta 44 (d), CRC/C/LIE/CO/3-4, kohta 40 (e), CRC/C/GBR/CO/6-7, kohta 54 (f),
- (9) Ks. esim: EOAK/2971/2024.
- (10) Larsen, B.Ø, Educational Outcomes After Serving with Electronic Monitoring: Results from a Natural Experiment, Journal of Quantive Criminology, vol 33, 2017.
- (11) Niemi, Minna & Juuriala, Eve: ”Alaikäisten vapautta rajoittavat toimenpiteet ja suljetut laitokset - Lastensuojelullinen näkökulma Pohjoismaihin”, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL, 2024, s. 30. Saatavilla: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-323-2>.
- (12) Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi, VN/2821/2024, s. 80.

Muut mahdolliset huomiot esitysluonnoksesta

-

Vahtera Sonja
Lapsiasiavaltuutetun toimisto